

David M. Carr, *The Formation of the Hebrew Bible: A New Reconstruction*, Oxford: Oxford University Press, 2011, xii + 524 pp., € 71,45.

Over het ontstaan van de Hebreeuwse Bijbel is al zo veel geschreven, dat het moeilijk is om nog iets nieuws te berde te brengen. Hooguit stellen oudtestamentici de bestaande historisch-kritische theorieën licht bij, of ze trekken in detailstudies enigszins afwijkende conclusies met betrekking tot het ontstaan van bepaalde passages. David Carr weet in *The Formation of the Hebrew Bible* de discussie vlot te trekken door te kiezen voor een heldere en overtuigende methodische inzet (*Part One*). Hij gaat bewust uit van de goed gedocumenteerde ontwikkeling van een aantal buiten-bijbelse tradities en vergelijkt onder andere de standaardversie van het Babylonische Gilgamesj-epos met oud-Babylonische voorgangers en de Tempelrol uit Qumran met de oudere oudtestamentische wetgeving die daarin verwerkt is. Hij constateert dat de overleveraars de neiging hadden om spanningen in de bronteksten door harmonisatie te elimineren en neemt bovendien aan dat de uitwerking van de schriftelijke traditie in de mondelinge overlevering vervolgens weer leidde tot aanpassing van de schriftelijke traditie. Ook verwijderden de schrijvers verouderde ideeën en bewerkten ze de oude teksten zo dat de nieuwe composities betekenisvoller werden voor het beoogde publiek. Door zulke intensieve redactionele bewerkingen kunnen de oudere bronnen niet meer gereconstrueerd worden als alleen de nieuwe tekst nog beschikbaar is, ook niet als de taal of de ideeën of naden in de tekst erop wijzen dat oudere bronnen verwerkt moeten zijn. Carr pleit daarom voor veel meer bescheidenheid bij het reconstrueren van het overleveringsproces van de Hebreeuwse Bijbel en laat zich kritisch uit over recente auteurs als Baruch Schwartz, die menen op grond van de Pentateuch een goed lopend verhaal voor elk van de vier traditionele bronnen (J, E, D, P) te kunnen reconstrueren.

In zijn eigen reconstructie van het ontstaan van de Hebreeuwse Bijbel (*Part Two*) zet Carr in bij het einde van de ontwikkeling, de aanpassingen in de Hasmonese tijd, zoals de verwijdering in de proto-Masoretische traditie van verwijzingen naar de Gerizim (Sam. Pent.: ‘de plaats die JHWH heeft gekozen’; Deut. 12:14, 18, enz.). Vervolgens gaat hij stap voor stap terug in de tijd en stelt vast welke teksten het best in de besproken periode gedateerd kunnen worden. Hij neemt aan dat in de tijd van de Babylonische ballingschap oudere tradities zijn verwerkt in lange composities, wat hij verklaart uit de behoefte om in het vijandige milieu de eigen identiteit helderder te definiëren. In de exilische tijd werd een niet-priesterlijke Hexateuch (delen van Genesis t/m Jozua) samengesteld op basis van oudere bronnen, waaronder Deuteronomium, en door deuteronomistische toevoegingen in teksten uit de andere bronnen ontstond een samenhangend geheel. Korte tijd later ontstond in priesterlijke kringen een ‘counter-composition’, een doorlopend priesterlijk verhaal dat voor een deel gebaseerd was op andere bronnen. Uiteindelijk werden in de Perzische tijd de niet-priesterlijke Hexateuch en de priesterlijke tekst verwerkt in een voorloper van de Pentateuch zoals wij die kennen. Carr komt tot deze reconstructie, omdat in Genesis en Exodus (bijv. Gen. 17) typisch priesterlijke teksten voorkomen die een variant vormen van niet-priesterlijke teksten (bijv. Gen 15, 18).

Carrs dateringen zijn vaak verrassend. Hij beschouwt Rechters als een laat boek uit de Hasmonese tijd, maar betoogt anderzijds dat het voorkomen van laat taalgebruik in Hooglied en Prediker niet per se hoeft te wijzen op een late ontstaanstijd, omdat het ook verklaard kan worden uit modernisering door de overschrijvers (*Part Three*). Hoewel Carr het ostracon uit Khirbet Qeiyafa (zie *NTT* 64, 238-252) kennelijk nog niet kende, neemt hij aan dat al in de tiende en negende eeuw v.Chr. Israëlitische en Judese teksten geschreven werden, waarbij hij onder andere denkt aan oudere versies van de koningspsalmen en grote delen van het boek Spreuken.

Carr erkent dat zijn reconstructie van het ontstaansproces van de Hebreeuwse Bijbel op bepaalde punten speculatief is, maar zijn argumentatie is over het algemeen overtuigend. Hij neemt naar mijn oordeel iets te snel aan dat ondateerbare tekstgedeelten die opvallende overeenkomsten vertonen met exilische teksten waarschijnlijk uit ook uit de exilische tijd stammen. Ideeën en taalgebruik zijn minder dateerbaar dan veelal aangenomen wordt. Vanwege de creativiteit en eruditie waarmee de auteur een overweldigende hoeveelheid gegevens bespreekt beveel ik zijn boek van harte aan.

Paul Sanders, PThU Amsterdam, in *Nederlands Theologisch Tijdschrift* 66/3 (2012), 237-238